

Russ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Наш језик

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. X св. 1—2

Buch-Bleich

PG

1224

AIN37

Sm.2

v.10-11

Exata

LIBRARY
JUN 27 1960
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

БЕОГРАД 1960

О НЕКИМ ОСОБИНАМА СТИЛА И ЈЕЗИКА МИЛАНА БОГДАНОВИЋА

Књижевном критиком и есејистиком Милан Богдановић бави се више од четири деценије. Своје радове он је сабрао досад у пет књига које је издао под заједничким насловом „Стари и нови“. Ова Богдановићева збирка богата је ризница поузданих судова о многим видовима наше новије књижевности. Те судове изрекао је један редак зналац, проницљив посматрач и уметнички оплемењен дух. Ученик Јована Скерлића, Милан Богдановић је примио од свога великог учитеља све оне врлине које су имале реалне могућности да се развијају и разгранавају у даљем животу наше књижевне критике и есејистике. У Милану Богдановићу многи од тих квалитета остварили су такву своју еволуцију. Свакако је овоме допринео и благотворни утицај француске импресионистичке критике.

Милан Богдановић несумњиво је један од најугледнијих стилиста у нашој савременој есејистици. Он има свој стил који се управо у потпуности изједначио с његовом личношћу. Говорити о Богдановићеву стилу значи говорити о једној одређеној вредности наше литературе. Богдановићев стил има и ону највишу могућу стваралачку примену: под његовим утицајем развили су се многи наши млађи књижевни критичари и есејисти.

Богдановићеву критичку мисао одликује јасан суд изнесен са прегледношћу која се у много случајева доиста може сматрати класичном у српској критици. Поступност је посебна врлина Богдановићева. Његов метод у излагању обично је такав да сваки пасус садржи једну основну мисао, око које се купе многе њој сродне мисли које ону главну рељефније објашњавају. На овај начин Богдановић је постигао врло суптилну изнијансираност свога текста и показао тананост својих асоцијација. Уза све то треба истаћи и синтетичност излагања и заокружљеност његових есеја узетих у целини. За многе његове огледе може се рећи да

они нису само бирани пример есејистике првог реда, већ да су управо уметност у најчистијем лику свом.

Све су ово углавном познате истине које су и досад у литератури о Милану Богдановићу истицане у већој или мањој мери. Разуме се, међутим, да је уочена и она карактеристика његова дела која одушевљењу даје за нијансу друкчији вид. Ако обратимо пажњу на ову страну медаље, стећи ћемо утисак да би се и ту могло говорити пре свега о стилу. На пример, зато што се непрекидно трудио и у већини случајева и успевао да своју мисао изнијансира до највеће могуће мере, Милан Богдановић није понекад могао да избегне понављање већ реченога. Деси се, ретко додуше, да он прави тако малене варијације своје основне идеје, да се оне и не осећају као варијације, већ се сутерирају као нека врста таутологије. Њега понекад толико запреми нека мисао да је он онда открива и осветљава разноликим стилским обртима, али сè непрекидно задржава на њој. Као да преживљава лирско осећање мисли. При таквом послу, међутим, троши се силна енергија. Било би, разуме се, целисходније да је та енергија утрошена за развијање неке нове мисли. Ово нарочито долази до изражаја у импровизованим Богдановићевим предавањима за шта је добар пример његов рад о Лази Лазаревићу. Ваља напоменути да је оваквих таутолошких места у предрачном Богдановићевом делу било знатно мање.

Сем тога, тачно је да Богдановићев текстови дају утисак вешто изведене заобљености. Углачани су као да су од мермера. Да би то постигао, Богдановић нарочито пази на реченицу. Његова реченица има посебне врсте правилност. Он изванредно контролише своју мисао и с великим успехом излива је и у сложене реченице које се такође одликују добро одмереном симетријом. Али управо то прорачунато склапање реченице чини да се она понекад до извесне мере сутерира као спутана. Код Милана Богдановића нема онакве кликтавости каква се среће код Исидоре Секулић, нити се он онако слободно служи језиком као Јован Скерлић. Код Милана Богдановића осећа се непрекидно будна опрезност у изразу, која је, разуме се, у већини случајева дала позитивне резултате, али која се понекад, како рекосмо, приказује као непотребна спутаност. Његова реченица нема ону племениту једноставност Андрићеве реченице. Један је од узрока

томе чињеница што се у Богдановићеву казивању често јављају модалне речи и изрази (*међушим, њрема њоме, с друге сйране, доиста, мени се чини* и др.). Како честа употреба оваквих израза може бити и знак да су аутору на измаку потребна изражајна средства, показује ова реченица у којој је двапут употребљен израз *њрема њоме*: „Према томе, тих првих година после завршеног Првог светског рата, наша литература, у југословенским сразмерама, па према томе, у одређеној мери, и у српском оквиру, била је обележена изразитим модернистичким тенденцијама“ (Књижевност и језик у школи I, 5, 293—294).

Слична размишљања изазива и језик Милана Богдановића.

За овога критичара речено је да пише јасним српскохрватским језиком. Његова прецизна мисао речена је систематично. (Ванредно језичко осећање, сем свега другог, омогућило му је, уосталом, да пружи изврстан превод „Коле Брењона“).

Богдановић, такође, високо цени и захтев да критичар лази на граматичку и синтаксичку правилност језика. Он је 1950 г. готово с емоцијом говорио о неопходности да језик књижевне критике буде граматички правилан: „Ако критичар треба да процењује једно књижевно дело у свим његовим живим квалитетима, а он то мора да ради, неизбежно је, услов је без кога се критичарском послу не може ни приступити, да влада законима и да је искуством снабдевен за сваку од оних живих материја из којих књижевно дело настаје. Примордијална од њих је материја језика. Вредношћу језика писац прво продире у читаоца и задобија га за себе. Према томе, вредност језика је она која међу првима треба да се уочи и да се процени кад се дело подвргава критици. Не може се бити критичар без сигурности у језику, без знања и осећања језика. Са несигурним језиком у ономе што сам пише, критичар од самог почетка губи ауторитет да одреди и фиксира озбиљан суд . . . Језик и стил многих наших критикописатеља кипте елементарним језичким грешкама и стилским којештаријама: До мере да се чак греша и у падежима. . . Груба грешка у језику буни и љути свакога ко зна праву цену за вредност језика. Код критичара груба језичка грешка управо револтира“ (Стари и нови IV 151—152). За оне књижевне критичаре који допуштају да им у критици промакну језичке и стилске грешке Богдановић каже да пишу „критику по сваку цену“ (о.с. IV 149).

Језички стручњаци могу бити само захвални Милану Богдановићу што је на овај начин одао пуно признање језичкој критички књижевног дела. И готово је сувишно и истицати да је све оно што је Богдановић рекао, а што смо малопре цитирали, тачно до последњег детаља.

Па ипак, догодило се да је и поводом његова језика један наш угледни стручњак написао критички осврт (М. С. Московљевић, Чак и познати стилисти, НИН, 14. XII. 1952, стр. 8).

Доиста, поштоваоци Богдановићева дела не би желели да у раду који је он потписао прочитају неправилни облик презент глагола *цриси* — *цри*. А то ће читалац ипак доживети сусревши ову реченицу: „Ни процес разгоревања национализма, који се у нашем младоме грађанском друштву са романтичарским полетом одиграва, што се и у литератури врло живо одражава, не црпи мотиве из руске духовне сфере, већ прима импулсе углавном са Запада, нарочито из Немачке“ (Стари и нови V 13). Као што је врло добро познато, место *цри* требало је рећи *црије*.

Неће бити исправно што је у реченици коју ћемо сад цитирати употребљена глаголска именица од тренутног место од трајног глагола (*осиромашење* м. *осиромашавање*): „Он је пратио и уочавао процес распадања патријархалних форми живота нашега села, његово осиромашење и почетак пауперизације, као и прве симптоме пролетаризације градова и постепено рађање радничкога staleжа“ (Стари и нови IV 41). У питању је један дужи процес, који се може изразити само трајним глаголом. То потврђују и гл. именице *пауперизација* и *пролетаризација* које овде такође претстављају извесну трајност процеса. Исп. и глаголе *пратио*, *уочавао*.

Ипак није оправдано од прилога времена садашњег накнадно правити прилоге на тај начин што се место облика на *-ћи* употребљавају облици са наставком *-ће*. Такав је, међутим, случај у овој реченици: „И неоцењива заслуга Светозара Марковића управо и јесте у тој чињеници што је он први код нас почео на ту латентну енергију да делује освежавајуће, упућујући је социјализму и покушавајући да је претвори у организовану снагу“ (Стари и нови IV 40—41). Боље би било: освежавајући. Ситуацију компликује чињеница што би се тада непосредно један до другог нашла два прилога времена садашњег. Због тога се ова реченица не може оценити као стилски потпуно дотерана. Треба рећи да

је на другоме месту Богдановић правилно употребио овај облик: „Његова критика ондашње Србије и њене унутрашње реакције била је изванредно благотворна, у смислу да је дејствовала отрежњујући“ (о.с. V 26).

Богдановићу се поткрао и познати русизам — употреба предлога *до* с локативом уз глаголе мишљења, говорења и сл.: „Меродавна критика је то већ добрим делом и учинила, уважавајући све околности које му, тада још, нису допуштале да по свима економским, социјалним, политичким и националним проблемима има онај поуздани и непогрешни став који данашња наука и данашње разумевање историских и друштвених закона омогућују“ (Стари и нови IV 39—40). Као што је познато, у српскохрватском језику најчешће се у оваквој прилици употребљава предлог *о* с локативом.

Најзад, веома је видна употреба страних, нарочито француских речи у Богдановићеву делу. Да би се ова лако уочљива чињеница доказала, могли бисмо навести ма који његов оглед или критику. Богдановић је с великом симпатијом говорио о народској сочности и крепкости стила Јаше Продановића. Нема стварног оправдања мишљење да честа употреба страних речи и израза уздиже стил на виши степен лепоте и снаге. Иако смо далеко и од саме помисли да у вези с употребом страних речи и израза покажемо какву било искључивост, ми ипак сматрамо да је Богдановић често подлегао искушењу и прекорачио ону границу која постоји у вези с употребом страних речи а која се може сматрати стварно оправданом. Да ли су нам неопходне речи као: *инсуфицијенција* (о. с. IV 149), *иримордијалан* (о. с. IV 151—152), *сакросанкћино* (о.с. IV 75) и сл.?

Овде су изнета и нека критичка запажања до којих може доћи читалац који иначе, чим се упозна са делом Милана Богдановића, постаје обавезно његов поштовалац. Разуме се да овакви осврти не умањују у суштини велику вредност Богдановићева дела, о којој је овде било речи. Овим је само показано да и код овог изврсног стилисте има и нешто тамнијих нијанси, којих се није увек лако ослободити.

Берислав М. Николић